

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 49.

Lördagen den 6 December

1873.

Friherre Gripenstedts nedlagda riksdagsmandat.

När vi i medlet af förra året egnade ett par uppsatser åt friherre Gripenstedts då nyss utkomna Tal och Anföranden, uttryckte vi det hopp, att denna långa och lysande parlamentariska bana ännu icke skall vara slutad. Vi tillade: »Sveriges hufvudstad, som med ljus och lykta letar icke efter utmärkta men efter anständiga representanter, kan icke nu, då förlägenheten är större än någonsin, gå förbi en man sådan som han.» Den senare förutsättningen uppfylldes men icke den förra: vid de nya valen till Andra kammaren förliden höst intog friherre Gripenstedt ännu en gång den plats på Stockholmsbänken som han med så mycken utmärkelse hade fyllt allt sedan införandet af den nya riksdagsordningen, men endast för att efter ett år lemna den. Säkert kände han, då han beslöt sig för att samla och åt offentligheten öfverlemnna sina riksdagstal, med sig att hans verk snart var fullbordadt; efter naturens ordning kunde det så betraktas, och den hvila han kräde, efter en full mansålders rastlösa arbete i fäderneslandets tjänst, kunde nu icke längre förnekas honom.

Då vi så nyligen haft tillfälle att vidröra några af de mest framstående punkterna i denna trettiotreåriga riksdagsmannaverksamhet, är det nu obehöfligt att derom vidare yttra oss. Blott i ett afseende hafva vi något att tillägga, men detta är icke oviktigt för våra offentliga förhållanden.

Det rör den frågan huru vida i ett samhälle som vårt konungen bör företrädesvis söka sina rådgifvare bland folkets ombud, och huru vida folket bör, i fall omständigheterna i öfrigt dertill inbjuda, utse statsrådets medlemmar till riksdagsmän.

Det är efter vår tanke en lycklig sak att hvarken grundlag eller häfd pålägger konungen någon inskränkning i valet af hans rådgifvare. Man har under de sista äfventyren i det danska folkethinget hört till leda talas »om det parlamentariska styrelsesättet», och de som tala mest högljuddt om den saken bevisa genom sjelfva arten af sitt resonnement huru litet de sjelfva veta hvad de tala om. De tro eller låtsas tro att den politiska friheten och folkets sjelfstyrelse — ty de sammanblanda redan i sjelfva utgångspunkten två saker, som alldeles icke hafva något direkt samband — nödvändigt bero derpå att statsöfverhufvudet i valet af sina organ skall vara inskränkt till att följa de fingervisningar som folkrepresentationen, eller den del deraf som vanligen usurperar rättigheten att tala i folkets namn, behagar gifva honom. I de stora republikanska statsförbunden existerar icke, och kan icke existera, någon sådan parlamentarism: i Nord-Amerikas förenta stater har representanthuset icke det ringaste inflytande på presidentens val af ministrar. En monarki kan endast under två förutsättningar vara parlamentarisk, först att det gifves en klass af

medborgare tillräckligt uppfostrad i allmänna värf att kunna när som helst inträda i regeringen, samt tillräckligt oberoende i afseende på förmögenhetsomständigheter att när som helst träda derutur, utan att behöfva begära medel till sitt uppehälle af det allmänna, och sedan att platserna i regeringen icke äro embeten, som erfordra långa förberedande studier och administrativ vana, utan verkligen politiska platser, hvilkas innehafvare endast bestämma regeringens grundsatser men ega fackmän till biträde i styrelsedetaljerna. Man vet endast allt för väl huru med dessa förutsättningar förhåller sig i Sverige, i brödrariket och i grannlandet vester om Öresund.

Det är icke behöfligt att här upprepa, hvad vi mer än en gång tillföre uttalat, att ingen konstitutionel regering i våra dagar är möjlig, om den vill sätta sig i strid med de grundsatser af hvilka representationen är genomträngd, men detta är något helt annat än att regeringen låter taga sig i släp af en riksdags- eller kammarmajoritet för tillfället. Vi hafva icke heller förtegit vår öfvertygelse om den stora fördel som för regeringen härflyter deraf att flere af statsråden hafva säte och stämma i riksdagen och icke blott en rättighet, som är lika mycket ett åliggande, att vara närvarande i kamrarne och der stå till handa med erforderliga upplysningar. Det är således efter vår tanke en stor lycka, om konungen kan välja flertalet af sina rådgifvare inom kamrarne; han blir då i tid upplyst om hvad som är möjligt eller omöjligt att genomföra, och det blir en samman-smältning i åsikter och önsknings mellan statsmakterna, som ger styrka åt samhällsskicket, på samma gång som den underlättar reformarbetet.

Och dermed är äfven den ofta framkastade frågan besvarad, huru vida det i allmänhet är lämpligt att valkretsarne söka sina representanter inom konungens råd. Finna de der sådana män som de söka, så mycket bättre, ty det är ju då för dessa representanter så mycket större möjligheter att utträtta hvad folket af dem önskar; finna de dem icke, så få de söka dem utanför, ty det är ingen etikett som bjuder ett landsting eller en kommun, icke ens rikets hufvudstad, att välja statsråd till ombud endast derföre att de äro statsråd. Men icke heller bör denna egenkap utesluta

någon som eljest kan vara tjenlig, och då Stockholms kommun sist upplät en af sina platser i Andra kammaren åt nu varande chefen för civildepartementet, begagnade den sin rätt på ett sätt som endast politisk oerfarenhet eller ytterlig radikal partihänförelse kunde tadla. En originel östgöta-representant i samma kammare yttrade, med anledning af väckt fråga, den mest *oparlamentariska* som någonsin varit under en representativ församlings öfverläggning, om upphäfvande af rättigheten för de statsråd som hafva säte i kamrarne att deltaga i beslutet, att det var »synd om Stockholm», som icke kunde finna en lämplig riksdagsman utan att söka honom vid rådsbordet. Blir denna valkrets aldrig sämre lottad, kan den nog hjälpa sig utan det öfriga landets medlidande.

Den nu varande konseljen har endast tre ledamöter inom representationen, och alla dessa voro utsedde till riksdagsmän redan innan de inkallades i statsrådet. Detta är ju så parlamentariskt som man någonsin kan önska, och om några departementschefer sedermera blifvit nämnda utom riksdagen, så är det troligtvis derföre att konungen icke inom kamrarne funnit lämpliga personer villiga att åtaga sig uppdraget. Att icke dessa eller andra blifvit vid de ledigheter som förefunnits invalda i Första kammaren — ty mer än en plats i den Andra kunde icke för någon ledamot af statsrådet rimligtvis sättas i fråga — bevisar åtminstone å landstingens sida ingen otillbörlig undfallenhet för makten. Troligen hade dessa andra kandidater, för hvilka de hade mer förtroende, och de voro ju i det fallet i sin goda rätt.

Helt annat var förhållandet med den konselj som satt vid styret då 1866 års riksdagsordning första gången tillämpades; de fleste af dessa män voro för hela landet så kände, att de icke gerna kunde saknas bland folkets representanter första gången då den ombildade representationen utöfvade sin verksamhet. Stockholms statsfullmäktige skyndade att med nästan fullständig enighet åt denna konseljs främsta man erbjuda en plats i Första kammaren, der det är att hoppas att man sent skall behöfva der sakna honom; den rådgifvare som närmast honom kunde anses såsom själen i regeringen, friherre Gripenstedt, hvilken kort förut nedlagt sitt statsrådsembete,

erhöll vid samma tillfälle med rätta en af de främsta platserna i Andra kammaren. Af statsrådets öfriga medlemmar återfunnos i 1867 års Första kammare icke mindre än fem, och den sjetta har, om än senare än det hade varit att vänta, der nyligen intagit det rum hvartill han genom sin stora statsmannarfarehet och sin glänsande parlamentariska förmåga är så väl berättigad. Ännu en annan man återfanns i den första uppsättningen af denna kammare, hvilken äfven inom konungens råd tagit en verksam del i 1860:talets stora reformarbeten, ehuru han någon kort tid förut hade blifvit kallad till en annan maktpåliggande offentlig verksamhet. Konung Carl XV:s kanselj var således i den nya riksdagen nästan fullständigt representerad.

Det må här vara oss tillåtet att egna några få ord åt minnet af tvenne män, hvilka tillhörde denna krets af statsmän, men som icke längre befinna sig bland de lefvandes antal. Den förste af dem var statsrådet och chefen för finansdepartementet *C. G. Lagercrantz*. Hans helsa var redan af öfvermåttliga ansträngningar bruten när han inträdde i representationen, och protokollet förvara ganska få och korta yttranden af honom, men hans personlighet var ej bland dem som hastigt förgätas. Hans blygsamma och vänliga väsende hade något i hög grad tilldragande, och det han sade var vitnesbörd om den klaraste blick i förening med det samvetsgrannaste arbete. Många och stora förhoppningar fäste sig vid honom; döden afskar här allt för tidigt en löftesrik offentlig bana.

Den andre af dessa män är greve *L. R. Manderström*, om hvars plötsliga bortgång budskapet för icke länge sedan kom till oss från främmande land. Om hans offentliga verksamhet på det område der den var mest betydande, det diplomatiska, är det ännu för tidigt att uttala oss, så länge det hvilat en så tjock slöja öfver de sorgliga tilldragelser som i vårt sydöstra grannrike följde på Fredrik VII:s fränfälle. De papper som enligt den bortgångnes anordning blifvit nedlagda i riksbiblioteket skola i sin tid gifva en lösning till gåtan. Så mycket tro vi oss emellertid kunna yttra, att mycket af det bittra klander som träffade den svensk-norska utrikesstatsministern under dessa för Danmark ödesdigra år berodde på en fullkomlig missuppfattning,

och att det visst icke var för *nöjet* att skriva klyftiga ministeriella depescher som de blefvo skrifna. En bättre upplyst framtid skall troligen göra greve Manderströms minne en villig rättvisa för hvad han under sin mer än vanligt svåra och grannliga embetsförvaltning uträttade till bevarande af vårt lands anseende, och må hända till och med i främsta rummet tillskrifva honom förtjensten af att hafva afvändt från dess regering ett ansvar, som kunnat blifva alldeles för tungt för vanliga statsmannakrafter. Han var i alla fall en allt för framstående ledamot af konungens råd för att blifva lemnad utom den nya representationen, till hvars ombildning han också kraftigt hade medverkat, och det är ej obekant att mer än ett lands-ting hade fäst sina blickar på honom, förr än han af Vesternorrlands kallades till sin plats i Första kammaren. I debatten deltog han icke ofta, och aldrig annat än då hans embetsställning uttryckligt fordrade det; han gjorde det då med den klarhet, sakkännedom och elegans som var att vänta af en i alla afseenden så rikt utrustad personlighet. Men de lysande egenskaperna, som ofta tjena till ursäkt för ligkiltighet uti de simplare värfven, stegrade hos honom endast känslan af den ädla naturens och den höga ställningens förbindelse. Hans stränga pligttröhet var ett ämne för hans yngre kamraters beundran; han saknades aldrig förfallolöst på sin plats, för summade aldrig att fullständigt sätta sig in i frågorna, och följde diskussionen, äfven i mindre betydande ämnen, med en uppmärksamhet som man af hans glada och meddelsamma väsende icke skulle hafva kunnat föreställa sig.

Så mycket om dessa bortgångne medlemmar af en kanselj, som tvifvelsutan hade sina fel men som dock äfven hade förtjenster att uppväga dem med. Det vore frestande att tala mer om den som nämdes sist, icke blott om det han var såsom politisk man utan ock om hvad han betydde i andra afseenden, såsom i lärdom, i affärs-skicklighet, i umgängets behag, men främst i hjertats godhet. Här är dock icke stället att derom orda; icke heller är det behöfligt att för oss söka bevara ett minne som icke hotas af någon snar glömska.

Men då vi tala om det rum hvilket nu i Andra kammaren står tomt efter friherre Gripenstedt, ligger det nära att se efter,

huru många af hans kamrater på Stockholmsbänken från den första uppsättningen ännu finnas kvar på sina platser. Det är icke många, endast tre af tretton. Fyra har döden skördat, två och två i ledet, de yngste först, såsom man går i offentliga processioner, och slutligen sjelfva ålderspresidenten, sedan han följt de andra till grafven. Bland dem var det en, född till statsman om någon, så vida man fäster sig vid sällsynta naturgåfvor och tidig bekantskap med offentliga angelägenheter. Vi mena friherre *J. Liljencrantz*. Vid hans sida satt *A. Blanche*, en sannfärdig motsats till den unga, långsynta och skarpt beräknande politikern, men äfven han en man som under upprörda tider lätt hade kunnat utöfva en stor inflytelse, just i följd af sin naturs omedelbarhet, och sin ovanliga förmåga att genom djerfva bilder och ett gladt, oförargligt skämt, fångsla de stora massornas uppmärksamhet. Längre upp träffades en sällsynt kunnig och erfaren embetsman, en den vackraste typ af sin klass och bevarande dess bästa traditioner, *C. L. Kinmanson*. Slutligen, på näst den främsta platsen, återfanns den äldrige publicisten och reformkämpen *L. J. Hierta*, hvars kraftigaste dagar väl sedan länge voro förbi, men som likväl i den nya kammaren med rätta intog sin plats såsom representant för stora politiska idéer. Han var dertill den enda företrädaren i denna kammare af hufvudstadens större affärlif, och han hade ett vaket sinne för hvad en stor stads väl i detta afseende kräfde.

Lägger man härtill den man som nu afträder från den offentliga skådebanan, och en annan ännu kvarstående representant, stark reformvän och när det gäller oförskräckt oppositionsman, så har man ungefär en sammanfattning af det politiska elementet hos hufvudstadens ombud i Andra kammaren vid 1867 års riksdag. De öfrige utgjordes af en byråchef, ett kollegiiråd, en skolrektor, en folkskoleinspektör och några yrkesidkare.

Det torde förekastas oss såsom något föräldratt, om icke rent af otillbörligt, att sedan ständsväsendet fallit och folkrepresentationen blifvit bygd på allmänna val vidare tala om de samhällskategorier hvilka de utsedda folkombuden tillhöra. Vi tro oss emellertid kunna gifva goda skäl för vårt förfarande. Det är icke de särskilda

klassernas *intressen* som skola representeras, men det allmänna läran ganska illa kunna hjälpa sig utan stödet af dessa klassers kunskaper och lefnadserfarenhet. Vi äro i detta afseende af olika tankar med den radikalism som vill utplåna alla samhällsolikheter och kläda alla i den så kallade medborgerlighetens lika skurna och lika färgade uniform. För vår del deremot tro vi att den menschliga odlingen, lika som den menschliga friheten, trivdes bäst under mångfald och olikheter; vi älska ej den smak som fordrar jenklipta menniskohäckar. Och hvad särskildt angår representationen i Andra kammaren af landets främsta valkorporation, så skulle vi beklaga, om de platser som stå till dessa valmäns förfogande alla skulle fyllas af män med samma uppfostran, samhällsställning, lefnadsvanor och öfvertygelser. På en sådan sammansättning skulle frågornas utredning och debattens glans säkert icke blifva vinnande. Vi såge gerna, om de egentligen kropparbetande klasserna kunde blifva representerade genom någon af sina mest intelligenta och aktningvärda medlemmar, på hvilka det ingalunda är någon brist; men icke önskade vi derföre att samtliga tretton platserna skulle upptagas af fabriksarbetare. Det är en god sak att publiciteten och pressen hafva sina företrädare, utan att hufvudstadens valmän derför torde vilja sända tretton litteratörer för att representera sig i riksdagen. På samma sätt förhåller det sig med alla öfriga klasser och yrken: det är en förträfflig sak, om bland dessa tretton hufvudstadsrepresentanter finnas män med erfarenhet såsom prester, embetsmän och militärer, men svårigen skulle det väl anstå hufvudstaden att på en gång låta sig representeras af tretton prester, tretton civilembetsmän eller tretton garnisonsofficerare. Ett af de naturdrag hos Sveriges hufvudstad som väcka främlingens största beundran är dess rikedom på segelbara vatten; också har Stockholm af ålder varit ett sjöfarts- och handelsidkande samhälle och är det i icke ringa grad ännu i dag. Att under de sista åren landets största jernvägsleder der fått sina slutpunkter, på samma gång som den landsbygd hvilken utgör stadens naturliga trafikområde blifvit till sina gränser utsträckt och sett sin företagsamhet ökad samtidigt med sitt välstånd, borde väl också icke alldeles upphäfva dess egenskap af ett handelsidkande samhälle.

Och likväl skulle man tro att detta vore förhållandet, i fall man skulle dömma efter sammansättningen af dess representation. Under den första riksdagen af vårt nya statskick gjorde en ung Stockholms-köpman sitt inträde i borgareståndet, men så stort var redan då hans anseende att han ansågs sjelfskrifven till talmansplatsen; några år derefter inkallades han i statsrådet, hvilken högadliga korporation då för första gången öppnade sig för en ofrälse. Familjens politiska glans slocknade först i andra generationen. Vid sidan af riksdagsmännen *Schwan*, fader och son, har hufvudstaden haft den lyckan att kunna ställa några genom heder, redbarhet och insigter särdeles framstående köpmansnamn; vi behöfva blott nämna ett, hvilket Stockholms affärsmän, med väl befogad tacksamhet för den välgerning den som bar det under en tid af bekymmer gjorde Stockholms börs, införlifvat med en af hufvudstadens mest tidseuliga uppfostringsanstalter. Man behöfver icke i allt dela *Frans Schartaus* politiska och statsökonomiska öfvertygelser, för att sätta honom i raden af de män hvilka Stockholms handelskår och kommun i allmänhet räknas såsom en af sina främste.

Om fördelningen af de fyra platser öfver hvilka Stockholm förfogar i Första kammaren har man ingen ting annat än godt att säga. En upptages af kommunens högsta styresman, en annan, såsom vi ofvan sett, af den som skapat den nya riksdagsordningen; den öfriga hälften har tillfallit betydande och intelligent representanter af hufvudstadens affärlif. Men i Andra kammaren, der denna sida af detta samhälles verksamhet borde om möjligt vara ännu starkare representerad, ser det anorlunda ut, och då man kastar en blick på listan öfver denna kammars ledamöter, skulle man knappast gissa till att Stockholms handelsidkande befolkning uppgår till närmare 6000 personer, eller att stadens årliga intægter af handel och sjöfart icke mycket understiga en million. Af hufvudstadens nu varande tolf fullmäktige i Andra kammaren äro två tredjedelar i statens tjänst, en i kommunens; bland de tre öfrige finner man en fabriksidkare, en litteratör samt en boktryckare och tidningsutgivare. Efter någon som har ett öga för handels och sjöfartens stora angelägenheter söker man deremot förgäfv.

Hierta var en sådan, men äfven han är nu borta. Det är sant att han icke var köpman af yrket: hans uppfostran och tidigare lefnadsförhållanden lågo i en mångfald af andra riktningar — det var i sjelfva verket få områden af medborgerlig verksamhet för hvilka han var helt och hållet främmande. Han hade i sina yngre dagar varit embetsman och till och med under någon tid utöfvat domarekallet; han kunde i nödfall ensam representera alla förrättningar i snmhället, möjligen med undantag för de presterliga och militära. Så länge han intog sin plats på Stockholmsbänken, var således hufvudstaden icke alldeles utan röst i sådana frågor som rörde det stora affärlifvet, och man vet hvilken vigt dessa frågor med landets stigande välstånd dagligen förvärfvar. Det kan ju vara godt, att när planer till storartade kommunikationsleder diskuteras, eller lagar stiftas för nya industrier, de som företräda landets första industriidkande samhälle icke behöfva stå alldeles stumma inför de bildade, yrkeskickliga och rutinerade praktiska män som representera köpstäder af andra och tredje ordningen. Det är oss ingalunda obekant att en stor del af de personer som hafva politiska intressen, och som tro sig företrädesvis representera framåtskridandet, hafva en instinktlik afsky för hvad de kalla penningmenniskor och gerna skulle vilja utesluta dem från all befattning med offentliga angelägenheter. De må förlåta oss att vi icke kunna dela deras mening, redan af det skäl att alla i viss grad måste vara penningmenniskor för att kunna existera i det moderna samhället; människan lefver icke endast af luft, mänsken eller idéer. Det har också mer än en gång fallit i ögonen, att personer hvilka fattat sitt representantskap så, som om deras uppdrag vore att på samhällets vägnar föra krig mot de aflönade embetsmännen och de förmögnare klasserna i allmänhet, för ingen del varit fiender af rika och mångfaldiga offentliga anslag för sina egna personer. Man kan med trygghet påstå att ingen i våra dagar kan göra anspråk på allmän medborgerlig uppfostran utan att hafva åtminstone någon affärskänedom, och säkert är att ingen kan väl uppfylla sina pligter såsom medborgare, familjchef eller enskild sambällsmedlem, om han seknar allt omdöme om ekonomiska förhållanden. Men

det stora affärlifvet har en uppfostrande kraft i en vida större betydelse; för att med framgång egna sig deråt fordras icke blott en hög grad af rättsinne, redlighet och liflig känsla af förbindelsers helgd, utan också vidsträckta insigter i de sociala vetenskaperna och stor erfarenhet i vilkoren för de flesta lefnadsyrken. Man säger att handeln är till sin natur kosmopolitisk, men den är lika mycket nationel; den som har till sitt yrke att förmedla utbytet af sitt lands naturalster och yrkesflit kan icke vara i okunnighet om de vilkor och förhållanden under hvilka de framställas och tillgodogöras.

Det finnes ännu ett skäl, och ett ingalunda oviktigt, hvarföre insigtsfulla affärsmän icke kunna saknas bland landets ombud: de hafva sin egen och sina klassers sak att förfäkta mot vilseledande samhällsteorier, och det är icke för mycket begärdt, att de som hafva ett omedelbart intresse i eganderättens bevarande också, när det gäller att rättsligt försvara den, betala med sina personer. Vi hafva lyckligtvis i vårt land och vår riksförsamling icke att befara några kommunistiska bearbetningar mot eganderätten såsom grundsats, men det fins många förstuckna sätt att i praktiken kringskära den, hvilka icke alldeles försmås af vissa politiska partier. Det är af stor vikt för bevarandet af den sociala freden, om detta uttryck är oss tillätet, att representanterna för den stora fasta och den stora rörliga förmögenheten, hvilka sedan bördsskilnaderna upphört mer och mer sammanflyta, få uppträda ansigte mot ansigte med personer som i dessa klasser blott allt för ofta se naturliga fiender, för att visa att de äro lika goda människor och medborgare. Några af vårt lands mest framstående jordegare och mest välvilliga husbönder äro utgångna ur den samhällsklass som man kallat börsaristokratien, och tillhöra den allt fortfarande.

Stockholm har i valväg på senare tider gjort några märkvärdiga experiment: för att besätta sina platser i Andra kammaren har det bördat till sig officerare vid landtregement och landtdomare, hvilka, sina befattningar oaktadt, af en eller annan anledning erhållit tillåtelse att vara i hufvudstaden bosatte. Det är ett gammalt ordspråk att man lånar när man icke har, och det tycks väl att ett samhälle eller en kom-

mun äfven bör kunna få låna personer. Men ett sådant kreditsystem, hvilket strider mot grundlagens anda om också icke mot dess bokstaf, borde väl icke i fråga komma uti rikets största och mest lysande valkrets, äfven om det undantagsvis vore ursäktligt i mindre och ringare kommuner.

Det torde vara få personer som nu mera på allvar bestrida olämpligheten deraf att hufvudstadens valmän vid fullgörande af sitt uppdrag vända Skeppsbron helt och hållet ryggen, men man säger att det bland dess köpmän antingen icke fins någon att välja på, eller att de som kunde duga icke under något vilkor vilja mottaga förtroendet. Det senare påståendet våga vi bestrida, ingalunda derföre att icke hvar och en som har viktiga enskilda angelägenheter att besörja gerna ser att han åt dem kan egna sin tid så odelad som möjligt, men det förefaller oss nästan otroligt att det medborgerliga förtroende hvarom här är fråga skulle för uppfostrade och oberoende personer hafva så litet värde att det utan trängande nödtvång tillbakavisades. Det förra påståendet vilja vi hvarken bevaka eller förneka. Det kan vara sant nog att Stockholms börs i närvarande ögonblick icke har att uppvisa några så lysande namn som de båda hvilka i det föregående blifvit nämnda. Man har lagt dessa båda män till last att de icke åt sig uppfostrat några efterträdare, och vi tro att anklagelsen icke är helt och hållet ogrundad. I andra, mindre betydande handels- och industristäder hör det till regeln, att unga män som egna sig åt affärsverksamhet tidigt användas i kommunala värf, i hvilkas utöfning deras plikt-känsla uppfostras, och en erfarenhet i allmänna värf vinnes, hvilken längre fram kommer dem sjelfva och hela samhället till nytta. Vi känna särdeles en stor fabriksstad i mellersta Sverige, der denna stränga och nyttiga disciplin burit de helsosammaste frukter. De båda stockholmska börsfurstarne uppmuntrade icke, så vidt man känner, sönerna och de yngre medlemmarne af köpmanshusen till sådana sysselsättningar; kanske tänkte de icke på nödvändigheten deraf, ty vi kunna knappast föreställa oss, hvad vi mer än en gång hört af personer som stodo dem nära, att de icke tyckte om några medtäflare om sin egen dominerande ställning, och att de derföre snarare tillbakahöllo än uppmuntrade unga uppspirande förmågor.

Dermed må nu vara huru som helst, men om en försummelse fordom blifvit begån- gen, är det nu hög tid till att reparera den. Det kan icke lända Sveriges hufvudstad till nytta, om man allt jemt med eller utan rätt skall få höra upprepadt, att det inom dess talrika affärsmannaklasser icke fins någon enda lämplig att ifrågasättas såsom kandidat vid val till Andra kamma- ren, utan att ämnen dertill måste sökas på hvilket annat håll som helst, bland pre- sterskapet, inom embetsmannakårerna, ar- mén, pressen, eller bland andra personer, hvilka, utan att varaktigt tillhöra kommu- nen, tillfälligt och för någon tid der be- finna sig boende. Det går visserligen an för en samhällsklass, liksom för en enskild, att en gång för alla frånbedja sig alla of- fentliga förtroenden, men vi hoppas att

Stockholms köpmankår ännu icke befinnes villig att afgifva en sådan inkompetens för- klaring.

Det ingår icke i planen för denna tidskrift att i allmänhet mycket befatta sig med val- angelägenheter, och under inga vilkor skulle vi vilja inlåta oss på diskussion af person- liga kandidaturer eller på granskningen af de namnlistor hvilka från andra håll pläga vid valtillfällen afgifvas. Men hufvudsta- dens riksdagsmannaval äro af den stora betydelse för hela vårt konstitutionella lif, att vi denna gång trott oss böra uttala några allmänna grundsatser. Det tomrum friherre Gripenstedt lemnar är allt för stort att nå- gon skulle kunna hoppas nu se det fullt vär- digt uppfyllt; vi endast önska att det må blifva så väl fyllt som omständigheterna för tillfället tillåta.

Litteratur.

Promenades autour du Monde (en lustresa omkring jorden) par le Baron de Hübnér, ancien ambassadeur. Paris, Hachette 1873, 2 vol.

I.

Friherre Alexander von Hübnér är ostridigt den af vår tids diplomater som sett mest och som *bäst* berättar hvad han sett. Uppfostrad som han är af Metternich, skulle man tro att han icke hade lust att tala om allt hvad han vet, men om så ock vore förhållandet med hvad han upplefvat i hjer- tat för de politiska intrigerna i Europa, i Paris, i Rom och Neapel, der han tillbragt den drygaste delen af sin mannaålder, är han oändligt öppen hjertig när det gäller sioux-indianerna, japaner, kineser, hofange- lägenheterna på vissa afsöderhafsöarne o. s. v. Man kan till och med tänka sig att den gamle ambassadören sökte sig ett tillfälle att glömma sig sjelf och hvad han af bit- tert och disharmoniskt upplefvat under sin långa embetsbana, det sorgliga skådespelet af hans fäderneslands underlägsenhet i stri- den mot Preussen 1866, det andra franska kejsardömet's undergång fyra år derefter, och i allmänhet den nu varande europeiska po- litiska stora och otrygga *provisorium*. Han begaf sig kanske just därför på resor om- kring världen, att han skulle slippa se i Europa hvad som icke behagade honom och

kunna öfverlemnna sig åt anblicken af nå- got nytt, som måste behaga honom. Sjelf förklarar han anledningen till sin resa på ett enklare och mindre romantiskt sätt: jag ämnar roa mig, säger han i företalet, och han har lyckats öfver all förväntan att roa och intressera icke blott sig sjelf utan äf- ven sina läsare. Hans bok är en af de mest angenäma man någonsin kan läsa; stilen är enkel och elegant, tonen fin, le- dig och meddelsam, såsom en fulländad di- plomat och *grand-seigneur* kan meddela sig åt vänner, när han alls ingen ting har att förtiga. Han har nedskrifvit sin bok omedel- bart under händelsernas intryck. Vi åter- komma en annan gång till hans asiatiska vandringar; i dag skola vi ej följa honom längre än genom Amerika, hvarom han har ganska mycket och verkligt nytt att säga, utan att upprepa något som en Anthony Trollope, en Hepworth Dixon och andra turister sagt förut.

Vi hafva läst så mycket om det stora kriget, dess lidanden, ansträngningar och heroiska handlingar, utan att ändå få rätt klart för oss, hvilka politiska, sedliga och sociala följder det haft med sig. Baron Hübnér erkänner förtjensterna hos de män som bibehållit det stora statsförbundets en- het, och det upplytande i den nationella hänförelse som varit deras medel. Men han

tror att sedan en gång det idéella bandet mellan nord och söder blifvit slitet, skall det endast behövas någon obetydlig förevändning att äfven sönderslita det politiska. De hvites tillstånd i söder har blifvit fullkomligt outhärdligt, och en högre lag förbjuder, så vidt erfarenheten vitnar, politiska sammanhörigheter att utsträcka sig öfver en allt för stor latitud. Longituden gör mindre till saken, seder och nationaliteter äro under samma längdgrad nägorlunda lika, och det är mellan öster och vester ingen sådan oförenlig social motsats som mellan norr och söder. I Amerika växer faran med slafemancipationen och de bittra minnen den iemnar efter sig. »Situationen i Södra Carolina är nästan odräglig: först och främst äro de svarta der talrikare än de hvita; sedan vägra de gamla plantageegarne att underkasta sig den nya regimen och dela väldet med de svarta. Detta gör att de senare i förening med de nyankomna hvita — de så kallade *carpetbaggers*, emedan de oftast icke medföra annan egendom än en nattsäck — beherska de offentliga angelägenheterna. Af 125 medlemmar i nedre kammaren af denna stats legislatur äro 90 svarta, och proportionen är ungefär den samma i senaten. De flesta af dem äro fala och karaktärlösa. Härtill kommer att godsegarne i södra Carolina under kriget förlorade allt utom sjelfva jorden och sakna alldeles rörligt kapital, att skatterna under de sista åren blifvit oupphörligt ökade, och att dessa utan all miskund blifvit lagda på jordegarne. Om allt detta är man fullständigt ense i söder, fastän meningarna i nord, som jag tror, kunna vara delade. Men om en sak är man på båda hållen fullständigt öfver ens, och det är att i söder äro de svarta i politiskt afseende herrar öfver de hvita. Man kan fatta den förtviflan och det hat som hopa sig i de senares hjertan, icke mot negrerna utan mot nord, som efter deras sätt att se saken är upphöfvet till det onda. Detta visar sig af hvad som tilldrager sig i söder: i detta ögonblick far expresidenten Davis genom landet såsom en triumfator, hans tal elektrisera åhörarna; de gå i korthet ut på »tystnad och hopp», det vill med andra ord säga »hämd, när tiden är inne». Godsegarne afhålla sig från valen, draga sig till baka och öfverlemnna således terränen åt negrerna samt åt in-

vandrarne från nord. Regeringen finner inga officiella agenter; de som utnämnas, till exempel skatteuppbördsmännen, skrämmas eller föranledas af sina egna sympatier snart nog till att begära sitt afsked. Sådan är den framställning jag fått af opartiska personer, medlemmar af diplomatiska kåren, resande och andra, som äro alldeles främmande för båda partierna. Utan tvivel böra vi uppskjuta vårt omdöme, men nordmännens resonnement ingifver mig ingen trygghet. De räknas på gemensamheten i intressen, men det är just olikheten i intressen som framkallat resningen; på tidens verkan, som skall omskapa tänkesätten, men historien visar oss få exempel på att nationer som med rätt eller orätt trott sig vara förtryckta någonsin uppriktigt försonat sig med sina förtryckare. Den fientliga sinnesstämningen och törsten efter hämd ärfvas från den ena generationen till den andra. Härpå svarar man att först äro *the southerners*, sydstatsmännen, ingen särskild nation för sig, vidare att sydstaternas område är ofantligt och den hvita befolkningen fåtalig, att invandringen ökas och de nykomne äro fiender till de gamla jordegarne, att de en gång skola visa ut dem, och då äro nordens fiender borta. Jag medger allt detta: det är en lösning som kan komma med tiden, och som utom separation är den enda möjliga, men för söders män är den lika betydande med undergång. Liksom de indianska urinnevärnarna skola de vara dömda till att långsamt förtvina. Så länge de lefva skall det vara ett tyst men afgjordt krigstillstånd, och så mycket jag än tänker derpå, kan jag icke finna någon utsigt till försoning.»

Man ser att den österrikiska diplomaten, så mycket han än beslutit att endast roa sig, icke kan lemna politiken helt och hållet ur räkningen, och det nyss citerade stycket hafva vi så mycket hellre anført, som vi sjelfva mer än en gång sökt visa att den stora transatlantiska republiken icke saknar sina solfläckar, och som vi från andra håll nog länge hört upprepas de banala lofsångerna öfver humanitetens seger genom slafemancipationen, hvarpå ingen i nord tänkte vid krigets utbrott, men hvilken endast vidtogs såsom ett politiskt medel till att underkufva de upproriske. Vi vända oss nu till angenämre saker. Baron von Hübnér är en märkvärdig resande;

han ser allt och hör allt, därför att han talar med alla klasser. Under sin långa vistelse i Frankrike har han icke blott fullkomligt tillegnat sig språket och tankegången utan äfven fransmannens afundsvärda förmåga att se alla saker lätt och gladt. Han har i de franska salonerna lurat af värdinnan hennes stora hemlighet att locka alla till språksamhet — *faire causer tout le monde*. Man träffar, säger han, stundom trubbiga och liksom harnesklädda personligheter, men locka dem blott att tala om sig sjelfva, så knäppa de utan förbehållsamhet upp rocken, och det är af sådant folk man har mest att lära. Han språkar med sin hyrkusk på resan öfver Sierra Nevada, och får veta att denne anlagt en stad som bär hans namn. Han finner general Sheridan, lik en annan Cincinnati, bosatt i en liten stuga med tre fönster i en liten aflägsen provinsstad; derifrån utöfvar han ett så vidsträckt militärkommando att han behöfver resa fulla två år för att besöka alla sina poster. Man är i Amerika mycket meddelsam; man språkar vid värdshusbordet, i jernvägsvagnen, på landsvägarne, och utan behof af presentation. De långa ångfarterna och de dåliga vägarne öka förtroligheten; menniskor ha brådt om, men de komma icke fortare för det, och som amerikanerne äro rysligt hungriga efter *information*, så att de aldrig kunna få nog *facts* i hufvudet, göra de det bästa af umgänget med sina reskamrater.

Amerikanen har en vacker egenskap: han hatar det gamla och utslitna, routinen och de trampade vägarne, intet besvärar eller förundrar honom, allt synes honom möjligt. Han hade på 15 år uppbyggt Chicago, en stad med tre hundra tusen innevånare: staden brinner ned för två år sedan, och på några månader bygger han upp den igen, större och präktigare än förut. I början var den bygd i ett kärr, och luften var osund. Detta gör litet besvär nog: man behöfver endast sätta husen på rullar och flytta dem till torrländtare ställen, utan att genera hyresgästerna. Det var allt trähus, rappade och bygda på pålar: endast de senare behöfde gifvas till spillo. Många hus flyttades på detta vis från den ena ändan af staden till den andra, och man gör på samma sätt ännu i dag. »Jag fördjupar mig,» säger baron Hübner, »i en stor avenue, begränsad på

ena sidan af sjön, på den andra af en rad ytterst praktfulla hus; det är den berömda Michigan Avenue, der millionärerna bo. I dessa yppiga boningar, uppförda i alla möjliga stilar, italiensk, klassisk, barock, gotisk, nästan alla omgifna af intagande trädgårdar, bo de mäns familjer hvilka på få år samlat furstliga rikedomar samt, om de förlorat dem, börjat om igen och samlat nya. Men en sak slår mig i ögonen: det är ett hus som står midt på gatan. Hvilken underlig fantasi! Men nej, detta hus rör sig, befinner sig på resor; se, det kommer emot mig. Snart är något tvifvel icke längre möjligt. Ståldt på grofva bjelkar med rullar inunder, behöfs det icke mer än en häst, tre man och ett vindspel för att boxera det hvart som helst. Jag stannar helt häpen; det är ett tvåvåningshus med bågfenster; blommorna på verandan nicka under den lätta skakningen, och det röker ur skorstenen, så att man har säkert eld i köksspiseln. En aria ur *Traviata* blandar sig i gnisslet af vindspelet. Så leker man i Amerika med lifvets materiella svårigheter.»

»Rörelsen på gatorna öfvergår allt hvad jag föreställt mig eller sett, till och med de stora kommersiella och industriella medelpunkterna i England. Allt bär här en egen lokalfärg. På de förnämsta gatorna äro stora jernringar nedslagna i trottoirerna tätt invid husen, för att binda droskhästarne vid. Spara människokraft och tid, gifva ingen ting till spillo utan af allt draga största möjliga parti, sådan är öfver hufvud riktningen i Amerika, och man möter vid hvarje steg spår deraf. Hela Chicagobons lif är en öfverhettad konkurrens, hvilken han icke kan undandraga sig. Han måste gå oupphörligt och oblidkeligt framåt, ty om han ett ögonblick stannade för att hemta andan, skulle de som komma efter trampa ned honom under sina fötter, Genomtränga urskogarne, rödja upp marker som skola tjena till hemvist för kommande generationer, rycka rödskinnen undan barbariet, hvilket sker på det sättet att man utrotar dem, öppna vägar för civilisationen och kristendomen, samt slutligen besegra den vilda naturen och eröfra en hel verldsdel, sådan är den rol som naturen bestämt honom för. Hans lif är blott ett enda långt fälttåg, en oafbruten följd af strider, marscher och kontramar-

scher. Hvilan och lyckan vid den husliga härden finna endast föga plats i hans feberaktiga och militärerande tillvaro. Är han lycklig? Då man ser hans tärda och utpinade drag, hans trötta utseende och hans ängsliga blick, skulle man våga tvifla derom.»

Den afdelning som behandlar mormonismen och mormonerna är full af fina anmärkningar och ypperligt utförd. Hvad är mormonismen, en religion eller en filosofi? Ingendera rent, men litet af hvardera, med en stor tillsats af social demokrati och en ännu större af österländsk despoti. Baron Hübner kallar mormonerna 200,000 frivilliga galärslafvar. Man har alla fribeter i Amerika, äfven den att bortkasta sin frihet, att bedraga och låta sig bedragas. Om mormonerna redan före 1871 hade gjort två utvandringar, så var det icke i följd af lagtvång utan af folkets hat, sedan regeringen förklarar sig ur stånd att skydda dem. Först mot slutet af 1871, sedan månggiftet förklarats strida mot den borgerliga lagstiftningen, fick domaremakten i Utah befallning att blanda sig i saken, hvarje gång en lagöfverträdelse dertill skulle gifva anledning. Den gjorde det ogerna och med varsamhet, endast under påtryckningen af folkviljan. För öfrigt synes Brigham Young oaktadt sin höga ålder redan då hafva påtänkt en tredje flyttning, antingen till Arizona-öknarne eller till någon af de oceaniska öarne. Mormonismen tål ej beröring med den öfriga världen, och jernvägen till Salt Lake City nedref denna kinesiska mur som är det första vilkoret för dess trefnad. Baron Hübner iakttog redan i slutet af 1871 flera spår till en börjande upplösning: ingen hemlighetsfull rättskipning lemnade vidare affällingarnes lik på brädden af någon afgrund, det uppträdde icke mer någon hämdens engel, och sjelfva de unga flickorna började resa sig till uppror; sedan de vaknat till medvetande af sina mödrars förnedring, sammansvuro de sig att aldrig gifva sig med någon man som tog flere hustrur. Insubordinationens ande hade inträngt ända in i *Kupan*, såsom man kallar Brigham Youngs familjeboning; den äldsta sonen hade förklarar att han icke erkände barnen i de senare giftena för äkta. Den enda utvägen att förlänga sektens lif är därför att befria henne från all beröring med *hedningarne*, och dermed lyfter den också ett stort

ansvar från Washington-regeringens skuldror. Mormonismen sjelf dör snart nog i alla fall ändå, och det blir en stor ära och en stor fördel för regeringen att icke behöfva röra vid den med ett finger. Upproret i »kupan» fortplantar sig otvifvelaktigt till de andra familjerna, och om barnen af de första giftena börja anse sig ensamma för legitima, komma de naturligen att utgå ur menigheten och taga sina kapital med sig. Öfver allt krälar det af barn i Salt Lake City och alla de mormonska nybyggena; de äro anständigt hållna, välklädda, och besöka utan undantag skolan, men det kan icke herska någon familjekänsla mellan bröderna, först därför att de tillhöra flere äktenskap, och vidare därför att fadrens myndighet uppgår i profetens, och föräldrakärleken icke tjenar till sammanhållning och föreningsband mellan barnen. »Fäderna känna knappast deras antal och namn. Presidenten har 48, om man endast räknar de lefvande. Hans yngsta var 1871 endast 5 månader. En dag då han gick på gatan fick han höra ett gräl mellan ett par små gynnare; han styrde sina steg till stället och begagnade käppen till fredsstiftare. Sedan bestraffningen blifvit med stor energi utförd, frågade han den ena hvem som var hans fader. Jag är presidenten Young's gosse, blef svaret. Han var verkligen en af de fyratioåtta.»

Ehuru det anses såsom en sjelfskrifven sak att ingen får taga flere hustrur än han kan föda, händer det ganska ofta att hustrurna måste med sitt arbete underhålla männen. De lefva icke till sammans såsom kinesiskorna och qvinnorna i andra länder der det råder månggifte, utan hvar för sig och gerna så långt ifrån hvarandra som möjligt. De sexton verkliga hustrurna som tillhöra profeten — ty han har också »andliga» eller så som de kallas *förseglade*, bland hvilka han lefver äktenskapligt med några — bo i särskilda våningar i kupan men stå under ett slags byråkratisk uppsigt. De äro i sjelfva verket slafvinnor, ehuru de icke kunna köpas och säljas. De andliga hustrurna äro mystiska brudar, hvilka af profeten och presterna kunna vigas vid en död eller lefvande man, för detta lifvet eller det tillkommande.

När Brigham Young 1852 ville införa månggiftet i det mormonska samhället, nöjde han sig ej med en personlig uppen-

barelse utan åberopade en sådan till Joe Smith, sektens stiftare, till hvilken Jehovah skulle hafva sagt: Den prest som äktat en jungfru kan med hennes samtycke taga en andra hustru, till och med tio, om han så vill, utan att synda. Men om qvinnan är otrogen, syndar hon och skall dö, ty hon och hennes medhustrur äro gifna åt presten för att fortplanta släktet. Det är samma ord som talades till Abraham, men urkunden ansågs af Joe's egen familj och af många andra i menigheten understucken. Dessa kättare hafva brutit sig ut och bildat ett eget nybygge. Brigham's hemliga skäl var utan tvifvel ett politiskt: han ville betrygga sektens materiella bestånd. Tillväxten erhöles, men vi hafva funnit att det icke ser lika ljusst ut för framtiden.

Mormonernas teologi sammanfattas af baron Hübner sålunda. »Gud är en varelse af kött och blod såsom en människa. Han har mänskliga passioner men är i allo fullkomlig; han har på ett naturligt sätt frambragt Jesus Kristus. Fadren och sonen likna hvarandra, endast med den naturliga skilnaden i ålder. Menniskan är icke Guds skapelse, ty hon är till af evighet. Hon är icke född i synd och endast ansvarig för sina egna gerningar. Hon förvärfvar helgelse genom äktenskapet. Det fins gudar, englar, människor och andar. Det gifves också en uppståndelse i andra verlden, dock så att lifvet endast är en fortsättning af det jordiska. Gud står i omedelbar förbindelse med profeten. Hvad profeten gör och säger sker i följd af gudomlig ingifvelse. Biskoparne äro också inspirerade, ehuru i svagare grad. Af alla religioner är mormonernas den fullkomligaste, men hedningarne blifva icke nödvändigtvis fördömde.»

Hvad kan vara anledningen att en så motbudande religion gör framsteg? Det är den att mormonismens missionärer aldrig vända sig till några andra än de fattigaste och eländigaste af proletariatet. De lofva bröd, oberoende och anseende åt dem som gjort skeppsbrott på all mänsklig lycka, samt gifva dem reskostnaden för dem och deras familjer. En gång anlända i de heliges dal, undergå de deras inflytande och blifva troende. Tron på Brigham Young är allt hvad de behöfva för sin salighet: han är snart sagdt deras gud.

Profeten hade varit på besök i Ayden

och der predikat i tabernaklet; baron Hübner skildrar för oss hans hemfärd. Ett extra-tåg hade blifvit anordnad för öknens konung: hela staden var i festlig utstyrsel. Under alla invånarnes djupa bugningar vinkar han majestätiskt med handen just som tåget sätter sig i rörelse, alldeles som furstliga personer hos oss, endast med den skilnaden att här var det icke endast en etikett eller en vördnadsbetygelse, utan en tillbedjan af ett öfvernaturligt väsende, som man fruktar mer än man älskar. Brigham Young nöjer sig icke heller med kungliga vördnadsbetygelser. På sin sjuttionde födelsedag mottog han i kupan uppvaktningar af biskoparne, apostlarne och de äldste. Den som förde ordet gaf honom titel af suverän. »Ni skall lefva länge nog», sade han, »för att se alla jordens konungar komma och begära råd af eder.» Den officiella tidningen i Deseret anförde ordagrant det undersåtliga talet.

Brigham Young tyckes hafva liksom magnetiserat de två hundratusen människor som frivilligt lefva under hans spira, men han har ingen ting personligt tilldragande. Det säges att han lånar fattigt folk penningar och ställer så till att de aldrig kunna betala honom, för att alltid hafva dem beroende af sig, men detta är knappast troligt, ty redligheten är väl icke större i Utah än annorstädes. Om han med afsigt bedrager andra eller endast bedrar sig sjelf, kan vara svårt nog att afgöra; utan tvifvel har han börjat med det förra och slutat med det senare.

En audiens, som baron Hübner hade hos profeten, förtjenar att skildras med hans egna ord. »Vi träda öfver tröskeln och komma in i mottagningsrummet, en helt enkel liten salon, prydd med några porträtt af mormonapostlarne. Presidentens sekreterare och måg, en ung puckelryggig man, satte fram stolar och stälde med hög röst till oss de med främlingar vanliga frågorna. Under det att jag besvarade dem trodde jag mig se en rörlig skugga bakom en halföppen dörr. Sålunda förflyto tjugo minuter. Samtalet fördes mycket obesväradt af samtliga närvarande, men ingen profet behagade komma. Jag steg upp och sade: jag ser att *mr Young* är sysselsatt, liksom jag, har icke något att säga honom och bryr mig icke om att vänta på honom. I detta ögonblick öppnades hastigt dörren

som väckt min uppmärksamhet, och Brigham Young stod på tröskeln. Han var omsorgsfullt klädd och tycktes just vara kommen ur hårfrisörens händer. Han betraktade mig några minuter under tystnad och trädde derefter högtidligt, med en lätt rörelse af handen till svar på de sinas djupa vördnadsbetygelser, rakt fram emot mig. Han hade behållit hatten på hufvudet, men då han såg att jag betäckte mig, aftog han den hastigt och anvisade mig en stol vid sin sida. Biskoparne och de äldste drogo sig till baka på ett vördnadsfullt afstånd. På ett tecken till sekreteraren framträdde denne och uppläste stående, med hög röst, mitt introduktionsbref.»

Samtalet varade en hel timme; hvad Young sade kunde icke vara mera trivialt och oredigt, det fans icke en enda manligt förnuftig tanke i det. Hans gäst förde samtalet in på månggifvet. I Europa, sade han, är edert namn känt; man värderar er såsom en energisk man, som vet att pålägga sina lärjungar sin vilja, och som har omskapat öknen i en trädgård. Men jag bör icke dölja för er, att det mot polygamien, hvilken ni sjelf praktiserar och tillåter edra anhängare att göra det, blott höres ett enda rop af förtrytelse. Man anser den såsom en skam och en nesa för vårt tidevarf. Här lät församlingen höra ett doft sorl af ovilja, och presidenten sjelf spratt till men beherskade sig. Efter några ögonblicks tystnad sade han med låg och långsam ton samt ett föraktfullt smålöje: Fördom, fördom, fördom! Vi hafva stora exempel, patriarkernas, vet jag. Hvarför förkasta nu hvad som då var Gud väl behagligt? »Han inlät sig derefter på en lång teori», säger författaren, »hvilken var mig alldeles ny; han beklagade att människorna icke följde djurens exempel, och han behandlade könsförhållandena på ett så mystiskt sätt att jag icke kunde rätt begripa honom. För öfrigt, tillade profeten, sker allt hvad jag gör och lärar på Guds omedelbara befallning. När jag steg upp för att gå, fattade han min hand, drog mig till sig och mumlade med slutna ögon luck, luck, luck! välsignelse, välsignelse, välsignelse.»

Brigham Young, son af en timmerman och född i staten Vermont, har såsom vi sett nyss fyllt sitt sjuttiondeandra år, men han ser mycket yngre ut; »hans växt är

hög och rak, och hans hela utseende tillkännagifver kraft och helsa. Ett friseradt hår, som stöter i ljusbrunt, och ett hvitt skägg, likaledes omsorgsfullt brändt, innefatta ett kraftigt och väl buret hufvud; ögonen, som alltid undvika andras blickar, tala snarare om list än om förstånd; munnen förräder stark sinlighet, och den fyrkantiga oformligt stora hakan energi, jag ville nästan säga grymhet. Hela hans utseende talar om en ovanlig människa, som på en gång tilldrager och fränstöter. Hans sätt att vara saknar enkelhet; man kan med full rätt säga att det är affekteradt. Vexelvis högtidlig och förtrolig, salvelsefull och skämtsam, sträf och mjuk, glömmer han icke ett ögonblick sin profetiska rol. Innan han kommer fram med en djupsinnig fras, sänker han sitt hufvud och fäster blicken på jorden. Han talar långsamt, med en ton af myndighet, och gör ett uppehåll mellan hvarje ord; derpå höjer han plötsligt hufvudet, kastar det till baka, blottar sina stora och spetsiga tänder, och ett dystert smålöje leker på hans vällustiga läppar. Han blundar och sänker rösten; det är ett tecken att han skämtar. Det är i allt detta något rätt, simpelt och groft teatraliskt, men man känner med sig att han gör intryck på en enfaldig, okunnig och lättledd hop. Också märkte jag att vid alla sådana vändningar låtsade biskoparne och de äldste såsom om de vore elektriserade.»

Efter denna beskrifning skulle profeten ingen ting annat vara än en djerf bedragare, men baron Hübner förtiger icke det utomordentliga intryck han gjort på alla som kommit i beröring med honom, befälhafvaren för regeringens troppar i Utah, hans officerare, öfverdomaren och regeringskommissarierna, generaladvokater, läkare, grufbrytare, alla andra människor hvilkas omdöme icke kan vara partiskt, och han säger att man börjar med förundran men slutar med beundran för allt det stora han uträttat. Detta må så vara, men det är icke det samma att göra hvad som är stort och att vara stor; det förra kan hvar och en som har stora medel till sitt förfogande och en betydlig makt öfver sina medmänniskor. Och detta har Brigham Young i oerhörd grad, först såsom påfve, vidare såsom enväldig timlig regent, och slutligen såsom oansvarig förvaltare af hela menig-

hetens förmögenhet. Någon ting mera absolut än denna andliga, världsliga och ekonomiska makt har världen aldrig sett. Såsom själaherde och bikt-fader råder han öfver alla äktenskap och blandar sig därför i familjers och enskildes ömtåligaste angelägenheter. Ett orientaliskt sabelvälde skulle vara liberalt i jernförelse med hans; det är den store Lamas makt, med den skillnaden endast att denna fattiga afgud är stum och orörlig, då mormonprofeten är en sträng och rörlig herre, som håller allt i sin egen hand, hjertats, tankens och viljans trådar. Några af dessa hans stackars slafvar äro individuellt taget rörande i sin försakelse, sitt tålmod i arbetet, sin undergifvenhet och sin tacksamhet mot den som gifvit dem ett verktyg och en bit bröd i utbyte mot deras frihet, vi ville nästan säga, deras menniska.

Men vi lemna Salt Lake och följa vår angenäma ledsagare tvärs öfver den amerikanska kontinenten till San Francisco. Det är ett litet vägstycke af närmare 400 svenska mil, som det går åt sju dagar och nätter att tillryggalägga på jernväg. Man bor, soffer och spisar i *Pullman's cars*, hvilkas sinnrika inrättning gjort det möjligt för människor af kött och blod att göra denna kurirresa, men att dömma efter resandes beskrifningar lära de icke vara behagliga.

Sjelfva färden är deremot storartad, genom öknar af grönska och öfver isklädda alpryggar. Här är kriget med rödskinnen kroniskt, ty fastän »kapten Jack» och hans band, om hvilka vi nyligen berättat, gått till »den stora anden», är det nog andra som upptaga hans mantel, och det blir väl svårigen fred med indianerne förr än de blifva samtligen utrotade. Deras djerfhet är otrolig, de anfälla till och med jernbansstationerna, och man visade baron Hübner en stationschef, som lefde lika bra som förut efter att hafva blifvit skalperad. Det är dock icke alla som kriga, och de komma stundom fjederprydda, bågbeväpnade och nästan nakna — ty de kläder som »den store fadren i Washington» årligen skickar dem komma icke alltid fram genom embetsmännens rofgiriga händer — för att se bantågen passera. De äro magra, bleka och sorgsna bilder af en stam som går under, och deras utseende är eländigare i den mån som hvitt blod inträngt i deras

ådror. Bränvin och allt för fritt umgänge med de hvita äro de gift som på dem fullända krigets verk. Racernas kroisering, som öfver allt eljest frambringa starka och väl begåfvade halfracer, ger här endast de klenaste produkter.

»Civilisationens förtroppar», *the pioneers*, förelöparne till det ordnade samhället, äro ett märkvärdigt släkte, utmärkt i många afseenden, litet ruskigt i andra. — En äkta *rowdy* af Yttersta vestern har icke sällan på sitt samvete ett dussin mord, begångna på ljusa dagen under kamraternas ögon; han har ofta varit i färd med rättvisan men alltid sluppit undan, vare sig genom våld, list eller mutor; han är en *sharp*, det vill säga en som lurar alla andra men sjelf aldrig låter taga sig i snaran. Dessa äfventyrare äro familjefadernas förskräckelse, men ett mönster för de uppväxande männen och långt ifrån illa anskrifna hos den kvinliga ungdomen. De äro icke ovilkorligen grofva brottslingar; många af dem uppsvinga sig till heder och anseende, andra sluta sin besvärliga tillvaro i en galge eller i det första bästa träd. Men sådana de äro hafva äfven de sitt ändamål och sin uppgift. För att våga upptaga striden med den vilda naturen fordras egenskaper som sällan förekomma annat än i förening med motsvarande laster. I spetsen för hvarje ny samhällsinrättning hafva gått människor som icke varit allt för nogräknade; i forntidens traditioner äro röfvere och hjelte icke särdeles olikartade begrepp. Men vi behöfva sannerligen icke gå så långt till baka i häfderna; bland Carl V:s och drottning Isabellas hofmän, bland trettioåriga krigets hjeltar och de holländska kolonistörerne i 17:de århundradet fans det rätt goda motstycken till *backwoods*-männen i Amerika.

»I Kalifornien är all ting ungt, naturen ännu en jungfru, och de äldsta husen äro icke tjugo år gamla; de äldsta invånarne räkna ännu icke femtio. Bland de senare framstå liksom patriarker de som voro med i koloniens forna dagar, bodde i ett af guldstadens fyra första hus eller kan hända också sofvo under bar himmel, i skydd af det mexikanska *Presidio's* kanoner. De äro nu mera silfverhåriga, ty man åldras fort i Kalifornien. I följd af orsaker för hvilka det skulle blifva för långt att här redogöra, är det ganska få af dem som

gjort lycka: guldets har runnit mellan deras fingrar, och ganska litet har stannat kvar, men de hafva ändå icke blifvit menniskohatare, ty det anseende de hafva i sina egna ögon upprätthåller dem. Äro de icke de förste som trampat denna dyrbara jord och genom sina upptäckter ditlockat menniskor, röjt väg för de närvarande underverken, och genom dem för ännu större underverk i framtiden?»

Den yngsta hufvudstaden i Nya världen har ingen fast grund: den hvilar bokstafligen »på lösas sand». Men hvad gör det? säga amerikanarne; man bygger om honom när han ramlar. Under tiden finner man här allt stadt i de raskaste framsteg; i allt har man här tillegnat sig de allra nyaste uppfinningar och upptäckter och sparar icke på penningar, ty om man icke har dem nu, får man dem en gång, och till dess har man kredit. Menniskan känner sig så stark i Kalifornien; hon har tillit till sig sjelf och andra.

Man kan knappast säga att San Francisco är en amerikansk stad; det är något

kosmopolitiskt i hela detta samhälle, ett slags Rom för den nya världen, ett karavansera i för de handelsidkande folken, hvilka der hafva sitt gemensamma fädernesland, yankees, européer och österländingar. I somliga kvarter hör man endast talas tyska, i andra endast kinesiska, men oftast äro alla nationaliteterna sammanblandade, man kan säga nästan utplånade. Det judiska elementet intager en vigtig plats, irländarne kräla som myror, och Frankrike låter sig representeras af modehandlare, kockar och hårfrisörer. Kalifornien har inom 25 år haft tre tidevarf, guldgräfningens, handels och industriens; den tredje har nyligen begynt, och i detta synas kineserna genom sin flit, sin uthållighet och förmåga af efterhärming vara ämnade att spela hufvudrollen. Här märker man att jorden är rund och att ytterligheterna beröra hvarandra. Östern och vesteru hafva liksom stämt möte på Sacramento's stränder. Vi taga afsked af vår angenäma reskamrat just i det ögonblick då han inskeppar sig för resan till Yokahama.

Strödda underrättelser.

Baghdad. Efter en beskrifning härom af den schweiziska resande dr Albert Socen meddela vi följande.

Redan under mitt uppehåll i kalifernas stad hade jag oftare tänkt efter hvad som väl kunnat ingifva den förträfflige Ranwolf i midten af det sextonde århundradet den tanken att jmföra min fädernestad Basel med Baghdad, men jag kom alltid till den slutföljd att blott den stora med broar försedda strömmen, som åtskiljer en mindre och en större stadsdel, kan hafva fört denna resande på hans märkvärdiga idé; det kan ännu tilläggas att Tigris ofvanför staden gör en böjning; visserligen ingen geografisk vigtig.

Pashaliket Baghdad (eller som man nu alltid säger »*bughdad*») är den största regeringskrets i hela det osmaniska väldet, och om vi betänka att dess utsträckning ungefär motsvarar de forna landskapen Assyrien och Babylonien, så skola vi vänta att ännu i dag detta eminent vigtiga läge skall utöfva ett inflytande på land och folk och gifva landet dess karakter som bindemedel mellan mellersta, södra och

norra Asien. Om spår af den forna storheten af denna trakt någorstädes skulle hafva bibehållit sig, måste vi vänta att ännu finna dem i Baghdad.

Att stadens namn skall härledas från persiskan visste redan de arabiska lärde fullkomligt. Dshawaliq i författaren till ett berömdt arabiskt lexikon, visar också här sin säkerhet och sina kunskaper, då han emot olika andra senare härledning, (såsom hos Jaqut) blott anför härledningen från *bagh* gud och *dad* skänk. Deremot berättar oss geografen Jaqut om en expedition som den muhammedanska fältherren Muthanna, genom invånarne i Hira gjord uppmärksam på Baghdad, företog dit. Beladhori bifogar att Chalid under staden Ambars belägring skickade honom, Muthanna, mot Baghdad. Den persiska ståthållaren i Ambar måste åter för Muthanna's här hopsätta bron öfver Euftrat och skicka förare med honom. Då, år 13 efter Muhammeds flykt, stod redan en liten köping, till och med med en kristen kyrka, på det ställe der sedermera Mansur började grund-

lägga »Frälsningens stad»; rikt belastade med byte af allahanda slag vände muselmännen till baka till Ambar.

Om vi hade för afsigt att tala om det gamla Baghdad, så skulle Jaqut ännu erbjuda oss några detaljer öfver stadens grundläggning, och vi kunde då också anföra några af de många poetiska lofqväden som diktades om staden. Men vår mening är att gifva en liten skildring af det moderna Baghdad, och vi tillägga derföre nu endast till det ofvan sagda, att den gamla staden utsträckte sig på flodens högra sida, under det hufvuddelen af det moderna Baghdad nu ligger på andra sidan Tigris. Från Eufrat utmynnade då en stor kanal vid Baghdad uti Tigris, så att denna stad kunde berömmas såsom liggande vid båda floderna. Säkerligen gjorde kanalerna denna trakt till en paradisisk fruktträdgård, men kanske äfven osundare än den är i dag. Ty nu ligger Baghdad som en oas midt inne i öknen, och nästan endast utefter flodstranden finnas sparsamma palmträdgårdar och annan kultur. Eufrats stränder äro på det hela taget bättre brukade än Tigris; rakt söder om Baghdad hindra Lanbeduinerna åkerbruket. Öknen meddelar också delvis åt staden sin karakter. Ingen stor stad i det asiatiska Turkiet har mottagit ett så stort inflytande af öknen som Baghdad; ingen står i så direkt förbindelse med det mellersta Arabien, med stamlandet Arabien. För en filolog skulle redan den renare arabiska dialekt som talas i Baghdad tjena som kriterium derpå; men lika så mycket ser man detta på de beduiniska dygderna, såsom gästfriheten, det sätt hvarpå de iakttagas, liksom öfverhufvud Baghdad-bornas hela hållning i den dagliga sammanlefnaden, speciellt också mot annorlunda troende. Der hvarest Islam ännu sitter så säkert fast i människornas blod, hvarest människorna hafva ingen eller också endast ringa aning om våra europeiska förhållanden och vår kultur, betrakta sig muselmännen ännu i dag såsom bärare af nåden i förhållande till kristne och judar. Den vanmäktiga passiviteten hos de orientalska kristne kan naturligtvis icke verka tilldragande på muselmanne; men om han icke känner vår af kristendomen totalt oberoende moderna bildning — och om detta oberoende kan han med sin teokratiska naturel alls icke göra sig en föreställning — skall han kvar-

blifva uti sitt förakt mot olika troende. Ett yttrande af Sprenger i hans »Muhammed den andres lefverne» finner man i orienten ännu dagligen vara träffande: »Vi hafva förföljt olika tänkande mera systematiskt och grymt än muselmännen, men aldrig med ett sådant medvetande om vår värdighet, så mycket föraktat dem. Chwolson, som i sin nyligen utkomna karakteristik öfver de semitiska folken fritager semiterna från beskyllningen för fanatism, hade bort beriktiga denna sanning. Vi vilja nu icke påstå att denna stolthet icke också kan urarta uti verklig fanatism; men *egentligen* blir den det först då, om det obrutna medvetandet om denna värdighet stöter sig öfver en verkligt främmande makt, om det, såsom fallet är i Syrien, i synnerhet i Damaskus, känner sig hotadt af en högre inträngande kultur. Men å andra sidan är muselmanne i kraft af sin natur icke i stånd att begripa denna kultur, som träder till honom utifrån såsom något afslutadt, ännu mindre att tillegna sig den; det felas honom hvarje förmedlande utvecklingsskede, och deraf härröra så många blaserade halfheter, som komma under den resandes ögon i Stambul och Egypten. Vi föredraga derföre umgänget med en Baghdadbo framför det med muselmän från den närmare oss belägna orienten, emedan vi hos honom ännu finna denna friska öfvertygelse om förträffligheten af hans religion och hans civilisation, denna naiva värdighet, men äfven såsom hos neshdierna en fastare och öppnare karakter. Detta skall i alla fall gälla om de muhammedanska araberna; men liksom i Irak folkblandningen förr var stark, så erbjuder Baghdad ännu i dag alldeles olika element. Hela ost- och nordgränsen till paschalikatet längsefter löper det iraniska gebitet; ty kurderna höra ju likaledes till denna grupp. Genast kunna vi på hans yttre utseende skilja persern från araben. Perserns ansigtsuttryck förräder större slughet, men arabens är ädlare och sjäfullare.

(Forts. e. a. g.)

Uppkomsten af pimsten. Boussingault och Damour hafva för kort tid sedan underkastat de orsaker som betinga obsidianens uppjäsning till en porös massa, och således pimstens uppkomst ur den samma,

en noggrann undersökning och kommit till det resultat att denna porositet har sitt ursprung uti ett plötsligt afgifvande af vatten- och klorväteångor. Detta afgifvande inträder så snart obsidianens kohesionskraft, förminskad genom den sammans starka upphettning, upphör att sätta det nödiga motståndet mot den i det flytande tillståndet inneslutna gasen.

Murbruket i den stora egyptiska pyramiden. Mr Wallace har i kemiska sektionen af det naturhistoriska sällskapet i Glasgow hållit ett föredrag, hvori han

bland annat meddelar att detta murbruk nästan uteslutande består af hydrosvafvelsyrad kalk, d. v. s. af gips, hvaraf en af föreläsaren gjord analys gaf till resultat 92,83 proc.

<i>Innehåll:</i>		Sid.
Friherre Gripenstedts nedlagda riksdagsmandat		769.
Litteratur:		
Promenades autour du Monde, par le Baron de Hübner		775.
Strödda underrättelser:		
Bagdad, m. m.		782.

S A M T I D E N,

Veckoskrift för politik och litteratur,

fortsättes under nästkommande år 1874 af samma redaktion och efter samma plan som hittills. Den ständigt växande välvilja hvarmed tidskriften blifvit hos allmänheten mottagen under de förflutna tre åren torde göra allt ordande om syftning och ändamål umbärligt.

Samtiden utkommer med ett nummer, motsvarande omkring 40 sidor vanligt oktavtryck, i slutet af hvarje vecka, och utdelas i Stockholm hvarje lördags morgon, men afsändes till landsorten redan med föregående aftons poster. Genom denna förändrade anordning blir det möjligt för prenumeranter i orterna, åtminstone för dem, som göra sina requisitioner på postkontoren, att erhålla sina exemplar för veckan redan lördagen eller söndagen, så vida de ej bo allt för aflägsset från de stora kommunikationslederna.

Tidskriften kommer att nästa år tryckas med *nya stilar*.

Prenumerations-priset blir fortfarande 10 rdr för helt år, 5 rdr 50 öre för halft och 3 rdr för fjerdedels år, *postbefordringsafgiften för landsortsprenumeranter inberäknad*. All den stund korsbandsförsändning för periodiskt tryck enligt nya tidningsstadgan är afskaffad, måste all prenumeration ske genom postanstalterna, då tidskriften kommer reqvirenterna fortast till handa, eller också i bokhandeln. Herr bokhandlare i landsorten ega att utan kontant betalning genom postverket göra requisitioner i fast räkning.

Prenumeration i Stockholm kan, utom i bokhandeln, ske på tidningarnas utdelningsställen.

Af innevarande årgång finnes ett inskränkt antal exemplar ännu att tillgå. De båda föregående äro utgångna.

För herrar *Riksdagsmän* och andra personer, som under vintern uppehålla sig i hufvudstaden, sker prenumeration lämpligast å postanstalt i deras hemorter, der de endast behöfva göra anmälan, hvarest de för hvarje tid önska att tidskriften hålles dem till handa.

Obs. *Alla meddelanden rörande tidskriften ställas till Expeditionen af Samtiden, N:o 5 Klara Södra Kyrkogata.*